

Dr Danuta Konieczna
Olsztyn – UWM

INFORMOWANIE SPOŁECZEŃSTWA POWINNOŚCIĄ BIBLIOTEKARZA I PRACOWNIKA INFORMACJI NAUKOWEJ. NA MARGINESIE POGLĄDÓW ABRAHAMA FLEXNERA

Abstract

The article discusses the activity of Abraham Flexner (1866-1959), American educator and reformer of medical education in the United States. He is also known as the author of the study *Is social work a profession?* (1915). He characterized a profession in social work and presented six criteria of it. The criteria of Flexner, according to the library and information services profession, were commented, among others, by the famous librarians as J.H. Shera and R. Bowden. They are, in spite of some contemporary critical opinions, have lost none of their relevance in relation to the library and information profession.

Streszczenie

Artykuł przedstawia działalność Abrahama Flexnera (1866-1959), amerykańskiego pedagoga i reformatora szkolnictwa medycznego w Stanach Zjednoczonych. Jest on także znany jako autor pracy *Is social work a profession?* (1915). Scharakteryzował w niej zawody oparte na naukach społecznych, przedstawiając sześć kryteriów odnoszących się do tych zawodów. Kryteria te, w odniesieniu do zawodu bibliotekarza i pracownika informacji, były komentowane m.in. przez znanych bibliotekoznawców J.H. Shera i R. Bowdena. Mimo krytycznych współczesnych opinii, nie straciły one na aktualności w odniesieniu do zawodu bibliotekarza i pracownika informacji.

Abraham Flexner – amerykański pedagog i reformator szkolnictwa jest niewątpliwie postacią niezwykle i szczególnie zasłużoną dla organizacji edukacji medycznej w Stanach Zjednoczonych, Kanady, a także Europy. Fenomen tego człowieka, którego znaczące prace przypadają na początek XX w. polega na niesłabnącym zainteresowaniu jego poglądami i reformami, mimo że minęło od tego czasu ponad 100 lat. Świadczą o tym m.in. liczne publikacje biograficzne i artykuły poświęcone jego pracom i działalności. Abraham

Flexner żył w latach 1866 – 1959. Pochodził z rodziny niemieckich imigrantów; urodził się w Louisville, Kentucky. Kształcił się w John Hopkins University, Harvard University oraz w Uniwersytecie w Berlinie. Był założycielem eksperymentalnych szkół w Stanach Zjednoczonych (m.in. w Louisville i Teacher College of Columbia University), gdzie realizował swoje zasady kształcenia. Jego filozofia nauczania nawiązywała do modelu edukacji Johna Dewey’a (1859-1952, znanego amerykańskiego pedagoga), głoszącego poglądy, że nauczanie powinno być realizowane poprzez praktyczne działania, doświadczenia i rozwiązywanie problemów, a nie przez pamięciowe uczenie się. A. Flexner uważał, że proces kształcenia wymaga małych klas, szczególnej uwagi personelu oraz interaktywnych relacji na linii nauczyciel – uczeń.

W pierwszej swojej pracy zatytułowanej „The American College” (1908) zawarł liczne uwagi na temat amerykańskiego szkolnictwa wyższego, krytycznie wypowiadając się między innymi na temat wykładu jako jedynej preferowanej wówczas metody nauczania. Do tematu funkcjonowania uniwersytetów powrócił wiele lat później, w 1930 r., wydając pracę pt. „Universities: American, English, German”, w której dodatkowo zwrócił uwagę na wywieranie przez te uczelnie zbyt silnego nacisku w toku studiów na rzecz zawodów sportowych, samorządów studenckich i innego rodzaju aktywności studenckiej, a nie na poważne nauczanie i uczenie się. Praca ta zwróciła uwagę Henry’ego Pritchetta, ówczesnego przewodniczącego Carnegie Foundation, który włączył A. Flexnera do zespołu badawczego Carnegie Foundation. Dwa lata później efektem jego prac był słynny już „Raport Flexnera”. Praca ta została wydana w 1910 r. przez Carnegie Foundation for Advancement of Teaching. Nosi ona tytuł „Medical Education in the United States and Canada”, liczy 346 stron, a autorem wstępu jest Henry S. Pritchett¹. Praca doczekała się kilku wznowień, m.in. w 1960 r. i w 1972 r. Autor wstępu reprodukcji wydanej w 1972 r. pisał, że Raport ten, niezależnie od tego, że pozostaje punktem zwrotnym w historii szkolnictwa medycznego, jest też uważany za klasykę literatury z zakresu ogólnych zasad edukacji². Dwa lata później, w 1912 r. A. Flexner wydał pracę omawiającą stan szkolnictwa medycznego w Europie („Medical Education in Europe: a Report to the Carnegie Foundation for Advancement of Teaching”). Obie prace wywarły decydujący wpływ na reformę szkolnictwa medycznego, na zmianę organizacji i przebieg szkolenia lekarzy i innych pracowników służby zdrowia.

¹ Abraham Flexner, Henry S. Pritchett: Medical Education in the United States and Canada, Bulletin Number Four (The Flexner Report). 1910 [online] Tryb dostępu: http://www.carnegiefoundation.org/sites/default/files/elibrary/Carnegie_Flexner_Report.pdf. [15 lipca 2013].

² Znaczenie *Raportu Flexnera*, określanego często jako złoty standard w kształceniu lekarzy, było między innymi przedmiotem wielu artykułów, jakie pojawiły się w stulecie ogłoszenia *Raportu*. Por. T.P. Duffy: The Flexner Report – 1000 years later, *Yale Journal of Biology and Medicine*, [online] 2011, Sept. 84(3) s. 269-276. Tryb dostępu: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3178858> [15 lipca 2013].

Wiadomo, że w Stanach Zjednoczonych przed 1910 r. istniało 155 szkół medycznych, różniących się programem, metodami nauczania, wymaganiami i okresem kształcenia. A. Flexner odwiedził wszystkie szkoły, co szczegółowo opisał w Raporcie. W efekcie jego uwag zmniejszona została liczba szkół ze 155 do 31, zwiększono kryteria przyjmowania kandydatów na studia medyczne, zwrócono większą uwagę na praktyczne zajęcia, ale również na znaczenie badań naukowych; szkoły medyczne poddano opiece klinik szpitalnych. Wzmocnione zostały również kryteria przyznawanie licencji lekarzom. Do 1920 r. 92% szkół medycznych w Stanach Zjednoczonych przyjęło założenia wymienione w „Raporcie Flexnera”. Interesującym poglądem A. Flexnera było stwierdzenie, że szkoły medyczne powinny być częścią dużych uniwersytetów; mają być blisko z nimi związane albo włączone do istniejących już struktur uniwersyteckich.

Abraham Flexner znany jest nie tylko jako reformator szkolnictwa medycznego. Wśród wielu jego prac znalazły się też obszernie publikacje dotyczące funkcjonowania i organizacji uniwersytetów oraz ciekawy esej poświęcony problematyce zawodów powiązanych z naukami społecznymi. Jest to referat zatytułowany „Is Social Work a Profession?”, który był wygłoszony podczas National Conference of Charities and Correction w Baltimore, USA, 17 maja 1915 r.³. Przedstawiając swój wykład na temat kryteriów zawodów, przyjmujących za podstawę nauki społeczne, odwoływał się często do zawodów związanych z medycyną i prawem, ale jego wywody dotyczyły znacznie szerszej grupy zawodów „społecznych”. Przedstawił on sześć kryteriów cechujących te zawody i, jakkolwiek w późniejszych latach, spotykały się one z uwagami krytycznymi, to jednak są one nadal cytowane i stanowią podstawę wielu rozważań nad profesjami związanymi z naukami społecznymi⁴. Kryteria te zdaniem A. Flexnera mogą ulec zmianie, ale zostały one generalnie zaakceptowane jako uzasadnione i właściwe. Wydaje się, że mogą być one także stosowane w odniesieniu do zawodu bibliotekarza i pracownika informacji. A. Flexner stwierdził, że zawody te:

1. oparte są na działalności intelektualnej; niezbędne są badania, odniesienia do bieżącej wiedzy, do nowych faktów i idei, co sprawia, że wykonywana praca nie jest oparte tylko na rutynie i posiadanych już umiejętnościach,
2. zawody te wymagają wiedzy i stałego uczenia się, doskonalenia zawodowego, oparcia na osiągnięciach innych nauk,
3. mają one zastosowanie bardziej praktyczne aniżeli teoretyczne,
4. wymagane są pewne techniczne umiejętności, których trzeba się nauczyć,
5. mają tendencje do samoorganizowania się,

³ Oryginał znajduje się w Cornell University Library; [online] Tryb dostępu: <http://www.archive.org/details/cu31924014006617> [15 lipca 2013]

⁴ Jesse Hauk Shera: *The Foundations of Education for Librarianship*. New York 1972 s. 68

6. są motywowane przez altruizm swoich członków, którzy pracują dla dobra społeczeństwa.

Niewątpliwie na uwagę zasługuje kryterium mówiące o niezbędnej aktualizacji wiedzy, będącej podstawą danego zawodu oraz konieczności stałego doskonalenia swoich umiejętności. Stałe dokształcanie się, znajomość i wykorzystanie osiągnięć innych nauk, posługiwanie się nowymi narzędziami i metodami pracy, bycie na bieżąco ze swoją dyscypliną są niezbędnym kryterium optymalnego wykonywania swoich powinności zawodowych. Podobnie znajomość określonych praktyk i techniczne umiejętności są ważne w wykonywaniu tych zawodów, w tym zawodu bibliotekarza. Również ostatnie kryterium, podkreślające pracę na rzecz społeczeństwa zostało silnie zaakcentowane i zostało dodatkowo podkreślone w zakończeniu referatu Flexnera. Jego zdaniem praca społeczna odwołuje się ściśle do elementów humanitarnych i duchowych reprezentantów tych zawodów, co dzisiaj odbierane jest jako nieco archaiczne twierdzenia, szczególnie w sytuacji, gdy Flexner głosi iż zawody społeczne powinny przeciwstawiać się ziemskiemu zachętom, komfortowi, sławie i pieniądзом.

Do poglądów A. Flexnera na temat kryteriów zawodów reprezentujących nauki społeczne nawiązał wybitny amerykański bibliotekoznawca Jesse H. Shera (1903-1982). Był on aktywnym propagatorem automatyzacji bibliotek, pionierem zastosowania technologii informatycznych w bibliotekach, propagatorem działalności informacyjnej bibliotek. Pełnił też funkcję dziekana School of Library Science of Case Western Reserve University (Cleveland, Ohio). W swojej pracy „The Foundations of Education for Librarianship” (New York 1972), opowiadając się za socjologicznym i humanistycznym aspektem pracy w bibliotekach, przywołuje kryteria głoszone w 1915 r. przez A. Flexnera, odnosząc je do zawodu bibliotekarza⁵. Uwagi J. H. Shera w jego pracy wpisują się niewątpliwie w wieloletnią dyskusję nad istotą zawodu bibliotekarza – czy ma być on traktowany jako sztuka, rzemiosło, czy nauka⁶. Mimo że zawód bibliotekarza należy do jednego z najstarszych zawodów na świecie, zawsze wymagał on wysokich kwalifikacji i jego znaczenie rosło w czasach wielkich zmian związanych z wynalazkiem druku, a następnie rewolucją technologiczną końca XX wieku – to jednak publiczny i społeczny odbiór tego zawodu jest nadal postrzegany jako niski. Zdaniem Russella Bowdena, angielskiego bibliotekoznawcy, wiceprezesa IFLA, redaktora i współautora pracy pt. „The status, reputation and image of the library and information profession” (München 1994), wykonywanie tego zawodu to nie tylko wykorzystanie pewnego zestawu umiejętności praktycznych. To także, a może przede wszystkim, oddziaływanie na społeczeństwo. Podobnie jak lekarze koncentrują się na zdrowiu ludzkim, prawnicy na przestrzeganiu prawa, a osoby duchowne na wartościach moralnych i etycznych – wszyscy posiadają jakąś odpowiedzialność w społeczeństwie – tak zawód biblioteka-

⁵ Jesse Hauk Shera: *The Foundations of Education for Librarianship*. New York 1972 s. 68

⁶ Jesse Hauk Shera, op. cit., s. 73

rza i pracownika informacji naukowej ma podobne oddziaływanie społeczne. Jest ono skoncentrowane na informowaniu. Jak pisze R. Bowden dotyczy to zarówno umożliwienia wolnego i nieograniczonego przepływu informacji, jak i prawa dostępu każdej jednostki do informacji, której poszukuje⁷. Zdaniem R. Bowdena istnieje jednak niebezpieczeństwo, polegające na tym, że bibliotekarze stają się coraz bardziej zaangażowani w nowe teorie, czy techniki zarządzania i coraz częściej odrzucają bibliograficzne i bibliotekarskie umiejętności, które są unikalne dla tego zawodu. Temu należy się przeciwstawiać. Pewne umiejętności i techniki, czy wiedza z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej to właśnie to, co wyróżnia nas spośród innych zawodów i pozwala nam zabiegać o stosowną pozycję w społeczeństwie.

Wanda Pindłowa, w artykule z cyklu „Biblioteki u progu XXI wieku”, zauważyła, że zasadniczym czynnikiem istnienia zawodu jest to, czy występuje nań zapotrzebowanie społeczne⁸. Ponieważ bibliotekarze, czy pracownicy informacji dostarczają użytkownikom informacji, to możemy być przekonani o tym kryterium, które odnosi się do istnienia zawodu bibliotekarza i pracownika informacji i decyduje o jego przetrwaniu. Bez informacji naukowej nie może rozwijać się nauka. Dzięki niej możliwy jest stały i dynamiczny przyrost wiedzy. Również informacja wydaje się mieć decydujące znaczenie w definiowaniu „społeczeństwa informacyjnego” i to ona jest w pewnym sensie motorem zmian. Za sprawą bibliotekarza i pracownika informacji jest przekazywany zarówno tekst, jak i obraz lub dźwięk; może być zapisana na dowolnym nośniku, a szczególnego znaczenia nabierają ostatnio nośniki cyfrowe i przekaz internetowy. Tak więc zawód bibliotekarza w społeczeństwie informacyjnym, gdzie znaczącą rolę pełnią systemy informacji i komunikacji, posługiwanie się technologiami informacyjnymi ma szanse na dalszy rozwój pod warunkiem, że jego członkowie będą stale doskonalili swoje umiejętności i posiadali świadomość, że są odpowiedzialni za przekaz informacji niezależnie od formy przekazu. Nawiązując do kryteriów wyznaczonych przez A. Flexnera podkreślić należy też twierdzenie Wandy Pindłowej, mówiące o znaczeniu kreatywności, gotowości uczenia się, umiejętności komunikowania się z ludźmi oraz znajomość techniki komputerowej jako narzędzia pracy, które to cechy są niezbędne dla współczesnego bibliotekarza i pracownika informacji⁹.

⁷ Russell Bowden: Image, status and reputation: some observations. In: The status, reputation and image of the library and information profession. München 1994 s. 29

⁸ Wanda Pindłowa: Czy technika, która obecnie wspomaga komunikację między ludźmi, doprowadzi do upadku zawodu bibliotekarza – pracownika informacji? *Biuletyn EBIB* [online] 2000 nr 1(9), Tryb dostępu: <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/9/a.php?pindlowa> [15 lipca 2013].

⁹ Wanda Pindłowa, op. cit.